

VELDWIJZER

Omdat PostNL gestopt is met huis-aan-huisbezorging, moeten wij Veldwijzer op huisadres bezorgen. Vanwege de beperkte oplage is in biobased plastic de meest milieuvriendelijke optie. Kijk voor meer informatie op onze website.

Drukke in de natuur = druk op de natuur

In dit nummer

- Coronadrukke
- Dwingeler ommetjes
- Voor iedereen toegankelijke natuur
- Discussie over natuurherstel Grote Startbaan
- Wespandief, tapuit en kamsalamander
- Sprokkelwark

Sinds de uitbraak van corona is het druk in de natuur, en tijdens de lockdown was het alleen maar drukker. Geen wonder, want waar alle andere vrijetijdsbestemmingen op slot zaten, was de natuur gewoon open. De drukte heeft een positieve kant: het is mooi dat meer mensen de natuur ontdekken en waarderen. De andere kant van de medaille bestaat uit overvolle parkeerplaatsen, wrijvingen tussen bezoekersgroepen en bovenal versterking van en schade aan de natuur. Natuurbeheerders benadrukken daarom: wees welkom, geniet van de natuur, maar houd je aan de spelregels.

Vrijwillig boswachter en boa van Natuurmonumenten

Rob Bleijs heeft nog nooit zo veel uren in het veld doorgebracht als het afgelopen jaar. Toezicht en begeleiding zijn belangrijker dan ooit, vooral door de komst van nieuwe bezoekers die eerder niet de natuur in gingen. Rob haalt ze er zo uit: “Ze zijn modieuzer gekleed, en het cliché van de witte sportschoenen gaat echt op.” Het zijn vooral deze bezoekers die problemen veroorzaken, meestal zonder kwade opzet. “Vorig jaar liepen mensen vanaf de campings in de bossen bij Dwingeloo dwars door het veld naar de Davidsplassen om daar te gaan zwemmen of pootjebaden of de hond te laten zwemmen. Onderweg vertraptten ze de zeldzame klokjesgentianen. Ze hadden geen idee. Het kraanvogelpaar dat in de buurt leek te gaan broeden gaf de plek op. Kraanvogels zijn heel gevoelig voor verstoring.” Als Rob zulke situaties tegenkomt, spreekt hij de mensen erop aan en wijst hij ze op de gevolgen van hun gedrag. “Dat leidt bijna altijd tot begrip. Echt onplezierige situaties heb ik nog niet meegemaakt.”

Loslopende honden

De grootste bron van verstoring van wilde dieren én van ergernis bij mederecreanten vormen loslopende honden. Dat was ook voor corona al het geval, het is alleen nog erger geworden. “Wij hebben het fenomeen ‘coronapuppy’ leren kennen”, vertelt Rob. “Mensen die alleen thuis zitten nemen een hondje en laten dat vervolgens lekker rennen in de natuur.” Maar honden jagen rustende dieren en broedende vogels op – ook al zegt en denkt het baasje ‘mijn hond doet dat niet’ – en die kunnen nergens heen: ze zijn afhankelijk van de natuurgebieden. Rob: “Ik wijs hondenbezitters dan op de diverse losloopgebieden, waar de hond wel van de lijn af mag.”

Druk op natuurgebieden verlichten

“Zo erg als in de duinen bij Den Haag, waar ze soms vanwege de drukte ’s morgens de toegangswegen al moesten afsluiten, is het hier gelukkig nog niet”, is Robs ervaring. “Maar populaire parkeerplaatsen zoals bij het bezoekerscentrum Dwingelderveld zijn soms wel overvol, waardoor mensen hun auto in de berm gaan parkeren. We wijzen mensen dan op andere, minder drukke parkeerplaatsen van waaruit je ook prima kunt wandelen.”

Kraamkamer van moeder natuur

Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de provinciale Landschappen hebben in maart gezamenlijk de landelijke campagne ‘Welkom in de kraamkamer van moeder natuur’ gelanceerd. De boodschap is duidelijk: net als mensen hebben ook vogels en andere dieren rust nodig rond hun ‘kraambed’. Dus juist in het voorjaar, als vogels broeden en de meeste jonge dieren worden geboren, is het extra belangrijk om op de paden te blijven en je aan de regels te houden. “Realiseer je dat je in het huis bent van planten en dieren, die dieren kunnen nergens anders heen. Help ons de natuur te beschermen waar je op dit moment zo van geniet.”

Om de druk op de grote, bekende natuurgebieden te verlichten, proberen de natuurorganisaties samen met andere partijen zoals het Recreatieschap het tussenliggende gebied aantrekkelijker te maken voor wandelaars en fietsers. Overigens zijn daar ook nu al aantrekkelijke wandel- en fietstochten te maken. Zoals bijvoorbeeld de Dwingeler ommetjes rond Dwingeloo, waarover u in het volgende artikel meer kunt lezen.

Dit zijn de belangrijkste regels:

- Blijf op de officiële wegen en paden.
- Houd de hond aan de (lange) lijn of ga naar een van de hondenlosloopgebieden. Die vindt u onder andere op de websites van de drie natuurparken (zie achterpagina); kijk bij activiteiten/wandelen of ‘wandelen met hond’.
- Is de parkeerplaats vol, zoek dan een andere startplek. Of kom op de fiets.
- Laat geen afval achter.
- Lees de borden en eventuele andere aanwijzingen en houd je aan wat die aangeven.
- Respecteer het werk van de schaapherder en zijn of haar honden.
- En natuurlijk: houd je aan de algemene coronamaatregelen, zoals anderhalve meter afstand.

Wandelen buiten de overvolle natuur

Dwingeler ommetjes

In de bekende drie grote natuurgebieden in onze regio was het de laatste tijd erg druk. Gelukkig zijn er alternatieven. Zo is het ook mooi wandelen in kleinere, wat minder bekende natuurgebieden als het Leggelderveld, het Ter Horsterzand en Rheebruggen. Maar ook in het landelijk gebied buiten de natuurgebieden zijn er leuke wandelmogelijkheden. Zoals de routes van de 'Dwingeler ommetjes', die bedacht zijn en onderhouden worden door bewoners. We spraken met initiatiefnemer Iwan de Vries, presenteren hier alvast één ommetje (vanuit Dwingeloo) en vertellen u waar en hoe u de andere ommetjes kunt vinden.

"Bij Dwingeloo liggen mooie natuurgebieden, maar het tussenliggende gebied is soms vrij kaal en er waren weinig wandelmogelijkheden tussen de landerijen door. Ik zag mensen in de avondschemering met een lampje in de hand door de berm langs het asfalt lopen en dacht, dat moet anders kunnen", vertelt Iwan de Vries. Hij zette zijn ideeën op papier, kreeg drie fanatieke medestanders en samen kregen ze Dorpsbelangen en lokale ondernemers achter het plan. Daaruit ontstond de stichting de Dwingeler Ommetjes. Vier jaar later zijn er al vier ommetjes klaar: aantrekkelijke, gevarieerde rondwandelingen van 4 tot ruim 5 kilometer. En er zijn er meer in voorbereiding.

Iwan: "We streven drie dingen na: dat het landschap toegankelijker wordt, dat er onderweg wat te beleven valt, bijvoorbeeld in de vorm van avontuurlijke speelplekken voor kinderen, en dat het landschap wordt aangekleed, bijvoorbeeld met heggen, singels of bloemrijke bermen. We hebben al een poel aangelegd en ergens fruitbomen gepland. Weer ergens anders is een nieuwe heg gepland en

met het waterschap zijn we in gesprek over één oversteek van de Dwingelerstroom."

"We maken zo veel mogelijk gebruik van bestaande paden, waaronder schouwpaden van het waterschap en routes van Staatsbosbeheer. Voor de ontbrekende schakels gaan we in gesprek met grondeigenaren. Soms wil een grondeigenaar niet meewerken, maar dan is er weer een boer die zegt, 'jullie mogen wel langs mijn weiland'. We betrekken iedereen erbij en luisteren naar wat mensen willen. Zo proberen we goodwill te kweken en dan blijkt er toch veel mogelijk. Een van de wandelingen voert zelfs door een particuliere achtertuin! We hebben ook al dertig vrijwilligers die de routes onderhouden en ook meedenken over leuke ideeën rond de ommetjes. Erg blij zijn we ook met de steun van de gemeente Westerveld en de provincie." Daarnaast helpt het ook dat Iwan zelf sinds kort bij het Recreatieschap werkt en zo alles weet over het wandelnetwerk en hoe dat lokale ommetjes een boost kan geven.

De vier bestaande Dwingeler ommetjes:

Mars – Dwingeloo – 4,9 km

Uranus – Eemster – 5,2 km

Leda – Lhee – 4,4 km

Pluto – Lheebroek – 4,6 km

Alle Dwingeler ommetjes zijn met kaartje, beschrijving en te downloaden gpx-bestand te vinden op www.drenthe.nl ('Vakantie of dagje weg' – 'Fietsen en wandelen', of zoek op naam van de wandeling). Ook liggen er folders bij lokale (recreatie)ondernemers. De routes zijn gemarkeerd met paaltjes. Ze zijn met de eveneens

gemarkeerde routes van het Wandelnetwerk Drenthe aan elkaar te knopen tot langere routes.

Meer over de club Dwingeler ommetjes vindt u op de Facebook-pagina: www.facebook.com/dwingelerommetjes

Ommetje Mars (4,9 km)

Start op de Brink in Dwingeloo. Afwisselende route door de historische dorpskern, langs voormalige buitenplaatsen, landerijen, sloten, singels en houtwallen.

Waar ook mensen met een beperking kunnen genieten

Toegankelijke natuur

Vaker dan ooit trekken we er met z'n allen op uit, de natuur in. Mensen met een beperking (rolstoel- en scootmobielgebruikers, mensen met een visuele of auditieve handicap, met een beperkt uithoudingsvermogen, met een verstandelijke beperking) willen net als ieder ander van de natuur kunnen genieten. Een wandeling of een ritje door het bos maken, naar vogels kijken en luisteren, picknicken, de geuren van het seizoen opsnuiven of vanaf een uitzichtpunt de hei bekijken. Voor hen zijn de mogelijkheden veel beperkter, maar ze zijn er wel. De voorzieningen in de Drents-Friese grensstreek op een rij.

Familiepaden

Op diverse plekken liggen 'Familiepaden'. Het zijn verharde paden die geschikt zijn voor alles wat rolt: rolstoelen, scootmobielen, buggy's, rollators, kinderfietsjes. En daarmee geschikt voor de hele familie. Bij al deze paden zijn bij het startpunt invalidenparkeerplaatsen en een aangepast toilet aanwezig. Het meest complete Familiepad is dat bij het Buitencentrum Drents-Friese Wold bij Appelscha. Het is het enige in de regio dat ook speciale voorzieningen heeft voor visueel beperkten en doven.

Drents-Friese Wold

- **Familiepad:** start bij Buitencentrum Drents-Friese Wold. Lengte 2,5 km. Voert door gevarieerd boslandschap met een ven. Infopaneeltjes met informatie in braille. Visueel gehandicapten volgen het pad via speciale belijning en klanktegels. In het Buitencentrum kan een brochure in braille geleend worden en een brochure voor doven. Het Buitencentrum heeft een rolstoel te leen.
- **Bosbergpad** (ook een familiepad, maar anders genoemd om verwarring te vermijden): start bij TIP Appelscha. Lengte 2,5 km. Voor rolstoelers is speciaal een route aangelegd om spiraalsgewijze naar de top van de Bosberg te rijden. De prachtige uitkijktoren is toegankelijk voor mindervaliden en heeft een lift naar boven. >>

FOTO: RENATE SANDERS

Bijzondere proefrit

Renate en André Dekker uit Nijeveen gaan elke week de natuur in met hun dochter Rianne (16). Rianne is door een hersenbeschadiging motorisch sterk beperkt en rolstoelafhankelijk. "We zijn altijd op zoek naar rolstoelpaden en dergelijke", vertelt Renate. "Die zijn er wel, maar niet veel, en ze zijn altijd kort." In de praktijk lopen ze daarom vooral over fietspaden en verharde wegen. Nog beperkter zijn de mogelijkheden om er een compleet uitje van te maken, inclusief bezoekje aan een horecagelegenheid en plekken waar iets speciaals te beleven valt, zoals natuurspeelplekken. Medewerkers van het Bezoekerscentrum Dwingelderveld vroegen het gezin om de speelnatuur bij het centrum te testen en tips te geven hoe het beter kan. "Dus zijn we op een dag met Rianne in de rolstoel het terrein ingegaan om te kijken waar we – letterlijk – tegenaan liepen", vertelt André. "Dat was van alles, dingen waar ze nog nooit bij stil hadden gestaan. De paden waren bijvoorbeeld te smal, zodat we met de wielen in het zand terecht kwamen. Nu houden we wel van een beetje uitdaging, het mag best avontuurlijk, maar het moet wel te doen zijn." Renate noemt meer voorbeelden: "Het pad door het water is heel leuk, maar je kunt er zo met de wielen naast raken. Met bijvoorbeeld een klein opstaand randje vermijd je dat. Er is een wilgenhut waar je in kunt, maar niet met de rolstoel. Tenzij je de ingang breder maakt, of een uitgang aan de andere kant maakt. Er is een heuvel met mooi uitzicht, maar daar is met de rolstoel niet op te komen." Naar aanleiding van de bevindingen gaat het Bezoekerscentrum in de loop van dit jaar de paden en diverse voorzieningen beter toegankelijk maken voor 'rollers'.

Dwingelderveld

- **Familiepad Spier:** start bij de Boslounge, bij de entree van het Nationaal Park. Lengte 2,5 km. Voert voornamelijk door bos.
- **Familiepad Noordenveld:** start op de parkeerplaats aan Achter 't Zaand; invalidenparkeerplekken bij de schaapskooi. Lengte 2,5 of 1,5 km. Voert onder meer door open heidegebied, met prachtige vergezichten en vlonders over het water.

Boswachterij Ruinen

Familiepad Bovenveen: start bij parkeerplaats het Bovenveen aan de Ruinerweg. Lengte 2,3 km.
Wandeling door bos en langs weiland en veentjes. Geen toilet aanwezig.

Op de website van het Dwingelderveld (www.np-dwingelderveld.nl) vindt u een overzicht van de overige voorzieningen in dit gebied, in de infocentra en dergelijke, voor mensen met een beperking.

Toekomst voor de tapuit

Soms heb je niet door hoe bijzonder een vogelsoort eigenlijk is als je hem vaak ziet. Bezoekers van de Kale Duinen in het Drents-Friese Wold maken kans om in het broedseizoen regelmatig een prachtige, kleurrijke vogel op een uitkijkpost te zien zitten: de tapuit, een via Natura 2000 zwaar beschermde soort. In de Kale Duinen, ook bekend als het Aekingerzand, is de tapuit nog met een redelijk aantal paren aanwezig, maar elders in Nederland is hij uitermate zeldzaam.

Alleen in enkele duingebieden aan de kust komt de tapuit verder nog als broedvogel voor. Uit de rest van Drenthe en Fryslân is hij nagenoeg verdwenen, terwijl het eens een algemene heidevogel was. Kortom, in het Drents-Friese Wold broeden vrijwel de enige binnenlandse tapuiten die we nog hebben. Om duidelijk in beeld te krijgen waarom de tapuit zo is achteruitgegaan en wat we eraan kunnen doen om de achteruitgang te stoppen, is er onderzoek gestart in de Kale Duinen, juist omdat het hier nog wel redelijk goed gaat. Zo waren er in 2020 ongeveer 50 paren die met elkaar 248 jongen grootbrachten.

Kennis verzamelen

Het onderzoeksproject heet 'Toekomst voor de tapuit' en is een vijfjarige samenwerking tussen Vogelbescherming Nederland, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, It Fryske Gea en Het Drentse Landschap, medegefinancierd door de provincies Drenthe en Fryslân en het Jaap van Duijn Vogelfonds. Doel van het project is allereerst kennis te verzamelen over hoe de tapuit het gebied gebruikt, welke

factoren van belang zijn voor zijn overleving en hoe het beheer de instandhouding van de populatie kan bevorderen. Dat houdt in:

- Beheeradvies voor de betrokken natuurgebieden
- Nestgelegenheid creëren waar dat mogelijk is
- Nestbescherming tegen predatie
- Monitoring van de aantallen broedvogels
- Voorlichting aan het publiek

Het uiteindelijke doel is om het bestaande leefgebied van de tapuit uit te breiden en het aantal tapuiten te laten toenemen. Concreet komt het erop neer dat we graag willen dat de tapuit door de maatregelen zich ook weer vestigt in minimaal twee gebieden buiten het Aekingerzand en dat het aantal doorgroeit naar 70 broedparen in de hele regio.

Tijd voor actie!

Inmiddels zijn de eerste resultaten van het onderzoek beschikbaar, die de beheerders al in de praktijk gebruiken. Zo bleek dat het creëren van meer nestgelegenheid belangrijk is. Daar zijn de beheerders alvast mee gestart door bijvoorbeeld in het Dwingelderveld her en der oude boomstobben in de heide neer te leggen. Hier kan de tapuit zijn nestje bouwen en de vogels kunnen de stobben ook als uitkijkpost gebruiken. In de Kale Duinen zijn inmiddels informatiepanelen over het project geplaatst. Hopelijk blijft de tapuit in het Drents-Friese Wold behouden en verbeteren de omstandigheden in Dwingelderveld en Holtingerveld snel. Dan kunnen we blijven genieten van een van onze mooiste heidevogels.

Ruim baan voor kamsalamander

Werken aan herstel Finse Meertje

Het Finse Meertje in het Holtingerveld is een van de belangrijkste gebieden in Nederland voor de zeldzame en bedreigde kamsalamander. Maar de laatste jaren verschenen er donkere wolken aan de hemel boven dit salamanderparadijsje. Het meertje verdroogde en verzuurde. Er zijn al diverse maatregelen genomen om het tij te keren. Wat nog ontbreekt is herstel van de grondwaterstand. Naar de mogelijkheden daarvoor loopt nu onderzoek.

Het Finse Meertje ligt in het Uffelterzand. Het is in 1942-1944 door de Duitsers gegraven als zandput voor het nabijgelegen vliegveld Havelte. Het gat werd zo diep dat het altijd water bevatte omdat het grondwaterpeil hoger was dan de bodem van het meertje. Dankzij het relatief kalkrijke grondwater kregen veenmossen en andere zuurminnende planten geen vaste voet aan de grond. Waterplanten in combinatie met zand zorgden voor kristalhelder water. Zo ontwikkelde het meertje zich tot een ideale plek voor de kamsalamander. Hier vond hij alles wat zijn hartje begeerde: voedsel, schuilplaatsen, schoon water en geen vissen. Het Finse Meertje werd zelfs zo belangrijk voor de kamsalamander dat behoud van de soort een van de hoofddoelen werd voor het Natura 2000-gebied Holtingerveld.

Minder water, meer stikstof

Door voortdurende peilverlagingen en stikstof vanuit de lucht veranderden de omstandigheden in het meertje. Het waterpeil zakte steeds dieper weg, waardoor de invloed

van het grondwater steeds geringer werd en de invloed van zuur regenwater steeds groter. Door steeds meer neerslag van stikstof uit de lucht grepen wilgen en berken hun kans. Geleidelijk groeide het meertje steeds verder dicht, tot verdriet van de kamsalamanders en de eigenaar... Om het tij te keren heeft de eigenaar in samenwerking met de Bosgroepen Noord-Nederland diverse maatregelen genomen. Het meertje is vrijgesteld van overtollige begroeiing en er zijn nieuwe poelen gegraven om de dieren in het meertje minder kwetsbaar te maken voor verdroging. Daardoor is de situatie aanmerkelijk verbeterd, maar het probleem van de lage waterstand is daarmee nog niet opgelost. Het grondwaterpeil is afhankelijk van factoren die lang niet allemaal bekend zijn. Daarom onderzoekt Prolander in opdracht van de provincie hoe de grondwaterstand verhoogd kan worden. Hiervoor zijn onder andere peilbuizen geplaatst. In de loop van volgend jaar zullen de eerste resultaten bekend worden.

Ondertussen werken de andere beheerders van het Holtingerveld gezamenlijk aan herstel en goed beheer van andere watertjes, zoals vennen, poelen en oude bomkraters. Hierdoor zorgen ze ervoor dat de omstandigheden voor de kamsalamander in het hele Natura 2000-gebied verbeteren. Niet alleen omdat Europa dat van ons vraagt, maar vooral omdat de kamsalamander en zijn leefgebied het meer dan waard zijn!

FOTO: RIENKO VAN DER SCHUUR

Kamsalamander in het kort

De kamsalamander is met circa 15 centimeter lengte de grootste in Nederland voorkomende watersalamander. Hij dankt zijn naam aan de zwarte kam die de mannetjes in het voorjaar op hun rug dragen. De buik van de kamsalamander is helder geel of oranje met zwarte vlekken. In maart verlaten kamsalamanders hun winterverblijven, meestal droge, vorstvrije plekken in de grond. De paring vindt in het water plaats, waarna het vrouwtje zo'n dertig tot veertig eitjes legt, die ze stuk voor stuk in een blad van een waterplant verpakt. Als ze uit het ei kruipen hebben jonge kamsalamanders uitwendige kieuwen die als een soort 'takjes' achter hun kop hangen. Ze eten alles wat beweegt en kleiner is dan zichzelf.

Vorig jaar berichtte Veldwijzer over de natuurherstelmaatregelen op de Grote Startbaan, overblijfsel van het oorlogsvliegveld Havelte en nu onderdeel van het Holtingerveld. Een combinatie van opslag verwijderen, plaggen, maaien en bekalcken moet het unieke heischrale grasland een doorstart geven. In de eindfase van de uitvoering trokken natuurliefhebbers onder aanvoering van microvlinderkenner Tymo Muus aan de bel op Facebook: een groot deel van het leefgebied van bijzondere vlinders zou zijn verwoest. Het vervolg was nu eens geen digitale ruzie, maar juist een dialoog tussen natuurbeheerders en critici. Die zal leiden tot structurele samenwerking, hopen Tymo en gebiedsmanager Zuidwest-Drenthe van Natuurmonumenten Eric Menkveld. Veldwijzer ging met beiden ter plekke kijken.

Grote Startbaan

De Duitse bezetters lieten in de Tweede Wereldoorlog een militair vliegveld aanleggen bij Havelte. Daarvoor werd de hele omgeving op de kop gezet. Zo werd voor de Grote Startbaan keileem en leem gebruikt die op de Havelterberg was gegraven. Dat verklaart mede de bijzondere flora. De Grote Startbaan is één van de overblijfselen van het vliegveld, naast de Kleine Startbaan, roibanen en hangars. Het is een lange smalle strook grond tussen de Toegangspoort Holtingerveld en het onderkomen van de Golfclub Havelte. De baan was na de oorlog lange tijd eigendom van de gemeente, die hem in 2008 aan Natuurmonumenten verkocht.

Discussie over natuurherstel Grote Startbaan

BRUINE VUURVLINDER, FOTO: TYMO MUUS

Als we vanaf de Toegangspoort Holtingerveld de Startbaan op lopen, valt meteen op dat het terrein veel opener is geworden. De strook bomen en struiken langs de noordrand is hier verdwenen. “Ik schrok toen ik dat zag”, vertelt Tymo. “Zo raak je soorten kwijt, want veel insecten hebben een hekel aan openheid, ze hebben luwte nodig. Zoals de bruine vuurvlinder, een zeldzame soort die hier nog voorkomt. Bovendien overwinteren bepaalde soorten juist in struiken.” Eric verklaart waarom deze keuze is gemaakt: “Heischraal grasland is uiterst zeldzaam, we hebben in heel Nederland nog maar dertig hectare, en daarvan is dit gebied met negen hectare bijna een derde! Daarom kiezen we voor herstel van dit natuurtype. En dat betekent niet te veel beschaduwing en niet te veel bladafval.” In dat laatste kan Tymo zich wel vinden: “Weinig insecten hebben iets aan een laag zuur eikenblad of dennennaalden.”

Faseren

Duidelijk te zien is ook dat het hele gebied is gemaaid en daarna nog eens door de Holtinger schaapskudde grondig afgegraasd. Ook daarvan signaleert Tymo negatieve gevolgen. “Veel soorten microvlinders, maar ook andere vlinders, overwinteren als minuscule rupsjes bovengronds in of op allerlei plantendelen: stengels, blaadjes, uitgebloeide bloempjes. Die verlies je dus ook voor een groot

Microvlinders

Er zijn twee hoofdgroepen vlinders te onderscheiden: dagvlinders en nachtvlinders. Van de nachtvlinders zijn er ook weer twee groepen: macrovlinders en microvlinders. Van die laatste komen er in Nederland ruim 1400 soorten voor! ‘Micro’s’ (zoals kenners ze noemen) zijn meestal kleiner dan ‘macro’s’, maar dat gaat niet in alle gevallen op. Ze verschillen verder onder meer in de grootte en vorm van de antennes en van de poten. Een van de bijzondere micro’s van de Grote Startbaan (vier vindplaatsen in Nederland) is de fraaie muizenoorvedermot.

deel.” Het probleem is wat hem betreft te vermijden door de maatregelen in de loop van een aantal jaren uit te voeren in plaats van in één keer. Dat ondersteunt Eric: “Ik zou ook veel liever zien dat we de maatregelen gefaseerd kunnen uitvoeren. Maar het moest in één keer, anders verviel de subsidie. Dat is een les die we hieruit kunnen leren voor de tweede periode van Natura 2000-herstelmaatregelen die dit jaar begint, niet alleen hier maar landelijk: geef de subsidiebeschikkingen op tijd af, zodat wij als beheerders de uitvoering over de hele periode van zes jaar kunnen spreiden.”

Eisen van soorten

Gefaseerd werken wordt ook het devies bij het beheer van de Grote Startbaan, geeft Eric aan: “Daar denken we volop over na. Je kunt je bijvoorbeeld voorstellen dat we sommige plekken vaker maaien en andere juist helemaal niet.” Daarbij probeert Natuurmonumenten zo goed mogelijk rekening te houden met de eisen van verschillende soorten aan hun leefomgeving. “Dan moeten we wel weten om welke waardevolle soorten het gaat, waar ze zitten, hoeveel er zijn en wat hun leefwijze is. Planten en vogels hebben we meestal wel goed in beeld, maar van microvlinders weten we nog heel weinig. Daarom ben ik zo blij met de kennismaking met Tymo, zodat we voortaan van zijn kennis kunnen profiteren.”

Community

Als het aan de beide heren ligt, blijft het daar niet bij. Eric: “We willen de gesprekken voortzetten en hopen dat er een soort community ontstaat van mensen die mee willen denken over het beheer. Niet alleen beheerders en natuurkenners, maar ook mensen uit het dorp die zich betrokken voelen bij het gebied. Dat mensen het gebied omarmen, dat is wat je als beheerder wilt. En dan heb ik het niet alleen over de Grote Startbaan, maar over het hele Holtingerveld.”

Heischraal grasland

Het is geen heide en geen gewoon grasland, maar iets ertussenin. Heischraal grasland is vaak erg bloemrijk en er komen veel bijzondere planten in voor. Op de Grote Startbaan zijn bijvoorbeeld orchideeën, echte guldenroede en maanvaren te vinden. Heischraal grasland is, zoals de naam al aangeeft, gebonden aan een voedselarme bodem, maar heeft daarbij graag wel wat aanvoer van mineralen, zoals kalk. Dat maakt dit natuurtipe bijzonder gevoelig voor vermisting en verzuring door de toevoer van stikstof.

Project Oude Willem afgerond

De afgelopen jaren heeft de Oude Willem een metamorfose ondergaan. Sloten en de Tilgrup zijn gedicht, er is een slenk met een slingerend tracé aangelegd en de waterstand is omhoog gegaan. Ook is er een uitkijkeuvel gerealiseerd aan de rand van een schitterend nieuw fietspad. Om stil te staan bij deze resultaten wordt het project op 11 juni officieel afgesloten.

Voor de reden van de ingrepen moeten we terug in de tijd. Ooit bestond het gebied uit uitgestrekte heide en veen. Schaapherder Oude Willem zwierf er rond met zijn kudde, althans zo gaat het verhaal. In de jaren twintig van de vorige eeuw werd een deel ontgonnen tot landbouwgebied en kreeg het zijn rechthoekige vorm. Bij het landbouwgebruik hoorde een forse ontwatering. Ook het aangrenzende gebied werd ontwaterd, hier om productiebos te kunnen aanleggen. In het laatste deel van de vorige eeuw veranderde de kijk op het gebied. Het Drentse-Friese Wold werd Nationaal Park, de natuur kwam voorop te staan. De negatieve gevolgen van de ontwatering kwamen duidelijker in beeld. Al in het eerste Beheer- en Inrichtingsplan werd gewezen op de verdroging

van de waardevolle vennen, veentjes en heideterreinen. Toen de Rijksoverheid het gebied behalve als Nationaal Park ook aanwees als Natura 2000-gebied, kreeg de wens om negatieve invloeden op de natuur, zoals verdroging, op te heffen nog meer gewicht.

Natuur in de lift

Toen kwam Oude Willem in beeld. Door de ontwatering hier drastisch terug te schroeven kon de verdroging van de aangrenzende natuurgebieden worden gestopt. Bovendien konden door een beperkte herinrichting nieuwe leefgebieden ontstaan voor bijzondere vogelsoorten zoals grauwe klauwier en paapje. Door dit project en het gelijktijdige

LIFE-project 'Going up a level' in het Drents-Friese Wold kreeg de natuur in het hele Natura 2000-gebied een impuls. Inmiddels is de herinrichting onder de bezielende leiding van Prolander in slechts enkele jaren afgerond en is het gebied aanzienlijk van karakter veranderd. Het gebied kan zich nu rustig verder ontwikkelen. De eerste tekenen zijn positief. Zeldzame vogelsoorten zoals het paapje hebben zich al gemeld. In de winter verblijven er veel ganzen en roofvogels zoals de blauwe kiekendief en soms zelfs de zeearend. De plantengroei heeft wat meer tijd nodig, de ontwikkeling van bloemrijke graslanden is nu eenmaal een langzaam proces. Maar vlinders zijn er al volop!

Aangepaste festiviteit

Op 11 juni organiseren de beide betrokken provincies samen met de projectpartners een officiële afsluiting.

Afhankelijk van de situatie rondom het coronavirus zal dit een digitale dan wel fysieke activiteit zijn. Op het programma staan een panelgesprek met betrokkenen en de première van een korte film. De film door de makers van ROEG tv zal ook op de regionale televisie worden vertoond op 12 juni. Vanwege het coronavirus is het helaas niet mogelijk om publiek te betrekken bij de bijeenkomst. Gezocht wordt naar andere manieren om de afronding van Oude Willem met het publiek te vieren. In ieder geval is er in de loop van 2021 een mooie kaart beschikbaar met de meest bijzondere plekken die zijn aangepakt tijdens de uitvoering van het project. Zo kan iedereen met eigen ogen zien wat het project heeft opgeleverd. Kijk op de website van Nationaal Park Drents-Friese Wold voor het meest actuele nieuws over de afsluiting (www.nationaal-park-drents-friese-wold.nl/projecten/oude-willem).

Een bijzondere broedvogel van het Drents-Friese Wold is de wespendif, een roofvogel van buizerdformaat die voor een groot deel leeft van wespenbroed. In het Drents-Friese Wold verblijven 's zomers meestal een stuk of acht paren, wat normaal is voor een Nederlands bosgebied van die omvang. Wespendieven zijn zeldzame broedvogels, die nergens in hoge dichtheid voorkomen. Om meer over het terreingebruik te weten te komen zijn in 2016 twee vogels, een mannetje en een vrouwtje (van verschillende nesten) gevangen en uitgerust met een GPS-zender. Het mannetje is iets meer dan twee jaar gevolgd, het vrouwtje inmiddels vijf jaar. Dat heeft een schat aan gegevens opgeleverd.

Natura 2000

De wespendif is een van de soorten die in het Natura 2000-gebied Drents-Friese Wold speciale bescherming krijgen. Het zenderonderzoek is, met geld uit de 'Natura 2000-pot', uitgevoerd om beter te weten wat daarvoor nodig is.

Wespendieven zijn niet alleen even groot als buizerds, ze lijken er ook op. De vleugels en de staart zijn wat langer en smaller en de vlucht oogt soepeler. Ze hebben echter een heel ander menu. Door wespen te volgen sporen ze wespennesten op, die ze vervolgens uitgraven (de meeste wespen wonen ondergronds) om het broed op te eten. De stugge veren tussen de snavel en de ogen en hoornplaatjes op de poten voorkomen dat ze al te vaak worden gestoken. Vanwege hun bijzondere dieet trekken wespendieven 's winters naar Afrika. Wespen zijn er in Nederland 's winters immers niet te vinden.

Twee eieren

Pas begin mei komen ze aan op de broedplaats. Direct na aankomst beginnen ze met de balts en de bouw van het nest, altijd hoog in een boom en meestal goed verstoppt. Er worden vrijwel altijd twee eieren gelegd, net als bij duiven. Beide ouders broeden en de eieren komen na 33 dagen uit. Terwijl het mannetje voer aansleept, bewaakt en 'bebroedt' het vrouwtje de jongen in de eerste drie weken. Als de jongen groter en hongeriger worden, gaat ze meehelpen met voedsel zoeken. Na 45 dagen kunnen de jongen vliegen. Ze worden dan nog ongeveer twee weken verzorgd door de ouders. Die vertrekken meestal rond 20 augustus weer richting Afrika, de jongen achterlatend. Die gaan een paar weken later en moeten dus op eigen kracht het overwinteringsgebied zien te vinden.

Risicospreiding

Het gezenderde mannetje (gele lijnen op de kaart) bleek 's zomers een gebied van ongeveer 25 vierkante kilometer te bestrijken, het vrouwtje (blauwe lijnen) een twee keer zo grote oppervlakte. Zij maakte geregeld uitstapjes naar het Fochteloërveen. Dit verschil tussen man en vrouw is normaal bij wespendieven; misschien is het een manier om qua voedsel niet in dezelfde vijver te vissen. Ze doen dus waarschijnlijk aan risicospreiding.

Meestal zoeken ze hun voedsel in bos, maar dat kunnen ook heel kleine bosjes, houtwallen of zelfs tuinen zijn. Mensen met een lommerrijke tuin aan de rand van een bosgebied kunnen dan ook zomaar een groot gat in de grond aantreffen waar nog een aantal versuifte wespen rondvliegen. Vaak wordt dit werk dan toegeschreven aan dassen, maar vaker is er een wespendief langs geweest.

Zo veel mogelijk over land

Zoals bijna alle Nederlandse wespendieven trokken de beide gezenderde vogels via Gibraltar naar Afrika. Zo hoeven ze zo min mogelijk over zee te vliegen. Tijdens de trek, die ongeveer drie weken in beslag neemt, leggen ze zo'n zevenduizend kilometer af. Dat doen ze vrijwel zonder vleugelslag door met behulp van thermiek hoog op te schroeven en zich dan af te laten glijden. Dat trucje werkt niet boven zee, want daar is geen thermiek. Vandaar dat wespendieven zo veel mogelijk over land trekken. Vogels die in Oost-Europa broeden passen dezelfde truc toe, zij vliegen over de Bosporus bij Istanboel. Jonge wespendieven kennen de truc nog niet en steken de Middellandse Zee dwars over.

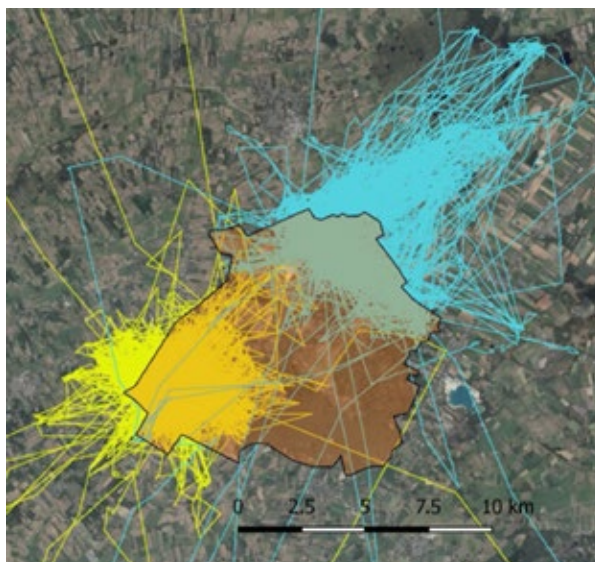
In Afrika overwinterden beide vogels in de tropisch zone. De hoofdgebieden lagen in Guinee en op de grens van Guinee en Liberia, op 150 kilometer van elkaar. In de loop van de winter vertrokken beide vogels volgens een vast patroon naar een tweede gebied, zuidelijker in Liberia, zo dicht bij elkaar dat ze elkaar misschien zo nu en dan wel zijn tegengekomen.

Tekst: Willem van Manen, Widmar van der Meer en René Riemvis

Foto's: wildcamera van René Riemvis

LINKS DE TREKROUTE VAN BEIDE VOGELS GEDURENDE DE JAREN WAARIN ZE ZIJN GEVOLGD. RECHTS DE VLIEGLIJNEN IN HET BROEDGEBIED EN DE BEGRENZING VAN HET DRENTS-FRIESE WOLD. HET VROUWTJE MAAKT DUS GEREGLD UITSTAPJES NAAR HET FOCHTELOËRVEEN.

Sprokkelwark

Gedenkplaten Drents-Friese Wold herinneren aan bijzondere verhalen over onderduik

In het Drents-Friese Wold zijn twee gedenkplaten aangebracht die herinneren aan bijzondere verhalen uit de Tweede Wereldoorlog. Bij de uitkijktoren bij het Aekingerzand staat een gedenkplaat die vertelt over de Joodse familie Lezer, die twee jaar ondergedoken zat in de bossen rond Oude Willem. Ze werden geholpen door Albert Oosting en zijn zoon Arend uit Wateren, beiden boswachter. De andere gedenkplaat memoreert leden van de Knokploeg Noord-Drenthe, die na een succesvolle bevrijdingsoverval op de gevangenis in Assen ondergedoken zaten in een boshut, de zogenoemde Prins Bernhard Kazerne, aan de rand van het heideveld De Stoevert.

Gedenkplaat Joods werkkamp Havelterberg

Op 8 oktober 2020 is aan de Hunebeddenweg in het Holtingerveld een gedenkplaat onthuld voor het Joodse werkkamp dat zich hier in de oorlogsjaren bevond. Tegelijk met de aanleg van het vliegveld richtten de Duitsers hier in 1942 barakkenkampen in. In 1944 werd een deel daarvan gebruikt voor Joodse mannen die met een niet-Joodse vrouw getrouwd waren. Het gedenkteken is een initiatief van de Stichting Museum Vliegveld Havelte WOII. Een flyer met het verhaal van de kampen is te downloaden van de website www.holtingerveld.nl en (indien weer open) af te halen bij de TIP op de Toegangspoort.

Blijf op de hoogte van routeveranderingen Drents-Friese Wold

In het Drents-Friese Wold werken de partners samen aan het project wilde natuur. Onderdeel daarvan is dat we langzaam toewerken naar een stille kern, die rust en ruimte biedt aan bijzondere planten en dieren. Het blijft mogelijk om daar als wandelaar van te genieten, maar het aantal routes in de stille kern neemt af. Afsproken is dat daar nieuwe, waar mogelijk aantrekkelijkere routes in het gebied eromheen voor in de plaats komen. Vorig jaar is een kaart vastgesteld met wijzigingen die in de komende jaren plaatsvinden. Staatsbosbeheer is inmiddels begonnen met de eerste aanpassingen. Zo is het fietspad door de Oude Willem en langs het Prinsbos verlegd en heeft ook de gele wandelroute langs de Oude Willem een nieuw tracé gekregen.

Op www.boswachtersblog.nl/drentsfriesewold is een rubriek Routeberichten in het leven geroepen. Hier en in de lokale media zal geregeld een update worden gegeven van de veranderingen in routes en andere aanpassingen in de recreatieve voorzieningen. Als u zich abonneert op het blog blijft u op de hoogte van de wijzigingen.

FOTO: LIESBETH KOEL

VOOR DE NIEUWE WANDELROUTE OUDE WILLEM ZIJN SLINGERPAADJES DOOR HET BOS GEMAAKT.

Wortels en vleugels, duurzaamheidseducatie voor basisonderwijs vanuit Buitencentrum Drents-Friese Wold

Wortels en vleugels is een programma waarin kinderen uit het basisonderwijs vertrouwd worden gemaakt met duurzaamheidsvraagstukken. Het programma wordt tussen 2020 en 2023 gefaseerd ingevoerd. Wortels en vleugels is opgebouwd rond de thema's natuuronderwijs (groep 1 t/m 4), kennismaken met biodiversiteit (groep 5/6) en bewustzijn van duurzaamheid met de thema's afval (groep 7) en klimaat en duurzame energie (groep 8). De kinderen van groep 1 en 2 worden ontvangen door gidsen van Staatsbosbeheer, om in het Drents-Friese Wold de wilde natuur te ontdekken. Groep 1 gaat op zoek naar sporen in de natuur en groep 2 gaat aan de slag met bodemdieren. Helaas zijn er vanwege coronamaatregelen erg veel excursies vervallen. We hopen deze op een later moment in te kunnen halen.

FOTO: WIM GOEDHART

Nieuw: Expeditie van OERR

Bij bezoekerscentrum Dwingelderveld ligt vanaf dit voorjaar een nieuwe speurtocht klaar voor avontuurlijke gezinnen. Je haalt de grote plunjezak af bij de balie en zoekt een mooie plek in het bos. Daar zet je met z'n allen de tarp (een soort luifel) op. Veilig onder het doek bekijk je op je gemak wat er allemaal nog meer in de zak zit en doe je de opdrachten. De expeditie duurt minstens anderhalf uur en is geschikt voor gezinnen met kinderen tussen 4 en 12 jaar. Hij kan tussen 10.00 en 17.00 uur gedaan worden, van tevoren reserveren aanbevolen.

FOTO: © NATUURMONUMENTEN – GERKE VAN DE HOEF

Sloten dempen in noorden Dwingelderveld

In het noordelijk deel van het Dwingelderveld ligt een laagte die voor de aanleg van de boswachterij Dwingeloo, vanaf 1910, bestond uit natte heide en veen. Door sloten en greppels te graven is deze laagte destijds ontwaterd om bos aan te kunnen planten. In 2003 is Staatsbosbeheer begonnen met het herstel van de natte laagte. Water is belangrijk voor de natuur van het Dwingelderveld en juist de natte heide en de vele vennen en veentjes maken het gebied zo waardevol. Dit soort landschappen kwam ooit veel meer voor in Drenthe maar is door ontginning grotendeels verdwenen. Het herstelwerk is voor het grootste deel al klaar. De omgeving van het plankenpad is daar een mooi voorbeeld van. Alleen het meest noordelijke deel was nog niet aangepakt. Eind 2020 is Staatsbosbeheer daar gestart met het kappen van stroken bos langs de sloten om die vervolgens te kunnen dempen. Hierdoor blijft het straks ook in dit deel natter en is het water langer beschikbaar voor de natuur in het Dwingelderveld.

FOTO: A.A. HENCKEL

2-5 september: Feest van het Landschap

De Drents-Friese grensstreek heeft een uniek landschap, rijk aan natuur en cultuurhistorische waarden. De laatste jaren wordt er hard aan gewerkt om de bijzondere kwaliteiten van dit landschap meer onder de aandacht te brengen en de bewustwording ervan te versterken. Tijdens het Feest van het Landschap van 2 tot 5 september laat IVN samen met de partners in het gebied inwoners en bezoekers op een actieve manier kennismaken met de streek en de belangrijkste thema's die er spelen. Mensen worden meegenomen het veld in, waarbij natuurbeleving wordt gekoppeld aan onder meer fotografie, kunst en cultuur, erfgoed en historie en streekproducten. In juli wordt het definitieve programma vastgesteld. Houd de website van de nationale parken en de media in de gaten.

Landschapvisie Drents-Friese grensstreek

Nationale parken in Nederland zijn in ontwikkeling: van parken met natuur en een beetje recreatie naar grotere eenheden, waarin natuur nauw verbonden is met het omliggende landschap en de dorpen. Dat vraagt van de samenwerkende partners in de Stuurgroep Regionaal Landschap een gezamenlijke visie op het gebied. Wij hebben net een landschapsbiografie op laten stellen, een beschrijving van het ontstaan van het landschap. De biografie is in concept te vinden op onze website: www.regionaallandschapdrenthe.nl. Daarnaast hebben we voor drie jaar een subsidie van het Rijk en provincies ontvangen om samen met u, inwoners en ondernemers, te werken aan een toekomstvisie. Hoe zorgen we dat de natuurgebieden Drents-Friese Wold, Dwingelderveld en Holtingerveld een samenhangend geheel worden? Een gebied waar natuur volop aanwezig is en waar je ook kunt wonen en werken. Hoe gaan we om met de ontwikkelingen in het buitengebied, energietransitie, toekomstgerichte landbouw, biodiversiteit en behoud van cultuurhistorisch landschap, ruimte voor recreatie enzovoort? Wat betekenen die wensen voor het landschap? Na de zomer van 2021 komen we met informatiesessie en bijeenkomsten naar u toe. Houd onze website in de gaten voor data en meer informatie: www.regionaallandschapdrenthe.nl/projecten (Impuls Versterking Nationale Parken).

Zaand, Zand of Zaan't?

De schaapskooi bij Lhee wordt meestal aangeduid als 'Achter 't Zaan'd'. Zo staat het bijvoorbeeld op de website van Nationaal Park Dwingelderveld, op die van Natuurmonumenten en in diverse folders. Maar op de kooi zelf zit een bord met de naam 'Achter 't Zaan't', met een 't' aan het eind. Hoe zit het nu? Schaapherder Johan Coelingh meldt: "Het bordje is afkomstig van de oude boerderij Achter 't Zaan't. Die stond bij de kruising van de Benderseweg en de Oude Hoogeveensedijk en is afgebroken in 1972. Het bord hebben we gekregen van de kinderen van de bewoners, nadat het vele jaren bij een van hen op zolder had gelegen. Het gebied Achter het Zaan't is op oude kaarten ook beschreven met een t." Wat dan weer de vraag oproept: moet het nu eigenlijk "'t Zaan'd/'t' of 'het Zaan'd/'t' zijn? De weg door het bos richting schaapskooi heet officieel (voor de post) Achter 't Zaan'd. Google Maps noemt hem Achter Het Zaan'd. De Topografische Dienst ten slotte noemt de omgeving van de kooi 'Achter 't Zaan'd'...

Buitencentrum Drents-Friese Wold
Terwisscha 6a
8426 SJ Appelscha
0516 - 464020

Bezoekerscentrum Dwingelderveld
Benderse 22
7963 RA Ruinen
0522 - 472951

Poort Holtingerveld
Van Helomaweg 14
7971 PX Havelte
0521 - 341222

Websites
www.np-drentsfriesewold.nl
www.np-dwingelderveld.nl
www.holtingerveld.nl
www.regionaallandschap-drenthe.nl

 Twitter
[@NationaalParkDF](https://twitter.com/NationaalParkDF)
[@Dwingelderveld](https://twitter.com/Dwingelderveld)
[@BCDwingelderveld](https://twitter.com/BCDwingelderveld)

 Facebook
www.facebook.com/gastherendfw
www.facebook.com/dwingelderveld

 Instagram
[bezoekerscentrumdwingelderveld](https://www.instagram.com/bezoekerscentrumdwingelderveld)

Colofon

Redactie
Henk van den Brink (eindredactie),
Hans Dekker, Albert Henckel, Mariet
Keuning, Wirm Meijberg, Renate
Sanders, Hanna Schipper, Catrien
Scholten

Redactieadres
Secretariaat Regionaal Landschap,
Postbus 122, 9400 AC Assen
0592 - 36 55 55
dwingelderveld@drenthe.nl
drents-friese-wold@drenthe.nl

Grafische vormgeving
Provincie Drenthe

Fotografie
Hans Dekker, tenzij anders vermeld

Veldwijzer is een periodieke uitgave met nieuws en achtergronden van Nationaal Park Drents-Friese Wold, Nationaal Park Dwingelderveld en Oerlandschap Holtingerveld. Het blad verschijnt twee maal per jaar, wordt huis aan huis bezorgd rond de gebieden, en is verkrijgbaar in de bezoekerscentra van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer.

Oplage: 22.500.
© Stuurgroep Regionaal Landschap Drents-Friese grensstreek 2021

Teksten van dit informatiebulletin mogen gebruikt worden voor niet-commerciële doeleinden, onder vermelding van de bron.